

Der grüssauisch-propsteiliche Spital- oder Mönchwald oberhalb von Hartenberg/ Górzyniec

Ullrich Junker

Der uralte, der Propstei in Warmbrunn gehörige Spital- oder Mönchwald ist im Laufe der Geschichte in Vergessenheit geraten. Die Aufhebung der Klöster im Jahre 1810 und damit auch verbunden die Auflösung der Propstei in Warmbrunn haben dieses Vergessen begünstigt.

Im Jahr 2013 hatte der Bergführer Sławomir Stankiewicz in besagtem Wald seitlich am Fahrweg einen Grenzstein gefunden, der das Wappen von Schaffgotsch, die Jahreszahl 1708 und die Nummer XXV sowie auf der Rückseite ein weiteres Wappen trägt. Von diesem Fund beeindruckt, informierte Sławomir Stankiewicz die Forstdirektion in Szklarska Poręba/Schreiberhau mit der Bitte, bei Baumfällarbeiten und Holztransporten diesen über 300 Jahre alten Grenzstein zu schützen. Parallel wurde auch der Heimatforscher Leszek Różański aus Kopaniec/Seiffershau informiert.

In nahezu jedem Ort des Riesen- und Isergebirges gibt es Neu-Schlesier, die sich mit Enthusiasmus für die Geschichte und die Kulturdenkmäler Schlesiens interessieren und diese erforschen. So erfuhren Patryk Charydczak, später Marcin Wawrzyńczak in Chromiec/Ludwigsdorf und der Grüssau-Forscher Marian Gabrowski von diesem Fund.

Ein Eintrag im Messtischblatt bezeichnet das Flurstück als „Mönchwald“, so dass die geschichtlichen Zusammenhänge für alle Beteiligten deutlich wurden. Marcin Wawrzyńczak sandte mir im Sommer Fotos von diesem und zwei weiteren Grenzsteinen, die inzwischen gefunden worden waren, mit der Bitte um weitere Informationen. Meine Recherchen vor über 20 Jahren im Schaffgotsch-Archiv, Dokumente im Archivum Państwowe we Wrocławiu/Staatsarchiv Breslau und im Bestand der Akten über das

Grenzstein № 25 im Mönchwald am Fahrweg
Kamień graniczny № 25 przy drodze w Mniszym Lesie.

O leżącym powyżej Górzyńca Szpitalnym lub też Mniszym Lesie prepozytury krzeszowskiej

Ullrich Junker

Z języka niemieckiego przełożył:
Marian Gabrowski

Dawny Mniszy Las, określane też mianem Lasu Szpitalnego, należący do prepozytury cieplickiej, został z biegiem lat zapomniany. Zniesienie klasztorów w 1810 roku i związana z tym kasata prepozytury w Cieplicach zapomnieniu temu sprzyjały.

W 2013 roku przewodnik górski Sławomir Stankiewicz znalazł na poboczu drogi w lesie kamień graniczny, z herbem rodu Schaffgotsch, rokiem 1708 i numerem XXV z jednej strony, oraz z kolejnym herbem na drugiej stronie. Pod wrażeniem tego znaleziska Sławomir Stankiewicz zawiadomił Nadleśnictwo Szklarska Poręba, aby chronić ten 300-letni kamień graniczny podczas wycinki i transportu drewna. Jednocześnie poinformowano też o tym miejscowego badacza historii Leszka Różańskiego z Kopańca.

Niemal w każdym miejscu w Karkonoszach i Górach Izerskich są tak zwani nowi Ślązacy, którzy entuzjastycznie interesują się historią i zabytkami kultury Śląska; w ten sposób o znalezisku dowiedział się Patryk Charydczak, a później Marcin Wawrzyńczak z Chromca, czy też miłośnik historii Krzeszowa Marian Gabrowski.

Na mapie Messtischblatt ten fragment lasu opisano jako „Mönchwald“, dzięki czemu kontekst historyczny stał się jasny dla wszystkich zainteresowanych. Latem Marcin Wawrzyńczak przesłał mi zdjęcie tego i dwóch kolejnych kamieni granicznych, które w międzyczasie zostały odnalezione, z prośbą o dodatkowe informacje. Moje badania, prowadzone od ponad 20 lat w archiwach rodu Schaffgotsch, pośród dokumentów zgromadzonych w Archiwum Państwowym we Wrocławiu oraz w zbiorach akt klasztoru cysterskiego w Krzeszowie, mogły być teraz wykorzystane.

Kamienie graniczne oznaczono datą 1708, dokumentującą rok ich ustawienia, zaś sam Mniszy czy też Szpitalny Las istnieje od ponad 600 lat. Z wystawionego 16 czerwca 1403 roku dokumentu założycielskiego mamy wiadomość o fundacji prepozytury cieplickiej, jakiej dokonał, w porozumieniu z opatem Mikołajem z krzeszowskiego klasztoru cysterskiego, Gotsche Schoff. Prepozytura była obsadzona przez prepozyta i czterech braci. Zgodnie z umową codziennie odprawiano mszę. Prepozyturze nadano pola, łąki, pastwiska, lasy oraz prawo do wolnego wypasu owiec i innego bydła. Poddani z Cieplic i Malinnika zostali zatrudnieni na przykład do corocznego grabienia

Zisterzienser-Kloster Grüssau/Krzyszów konnten nun genutzt werden.

Die Grenzsteine tragen die Jahreszahl 1708, die das Aufstellungsdatum dokumentiert; der Mönchs- oder Spitalwald besteht aber schon seit über 600 Jahren.

Aus der Gründungsurkunde vom 16. Juni 1403 erhalten wir Kenntnis über die Schenkung der Propstei Warmbrunn durch Gotsche Schoff im Vertrag mit Abt Nikolaus des Zisterzienserklosters zu Grüssau. Die Propstei wurde mit einem Propst und vier Brüdern besetzt. Täglich wurden vertraglich Messen gehalten. Die Propstei war mit Äckern, Wiesen, Weiden, Gehölz und freier Schaf- sowie weiterer Viehtrift ausgestattet. Die Untertanen von Warmbrunn/Cieplice Cueokice und „Heroldisdorf“ (Herischdorf) wurden verdingt: z. B. jährlich Heu für die Propstei zu rechnen, ferner mussten sie ihr Getreide in der propsteilichen Mühle mahlen lassen. In diesem Vertrag wird auch ein Wald aufgeführt, Spitalwald genannt, der am „Wenige Zacken“ liegt.

In einer weiteren Urkunde vom 28. Juli 1404 wird diese Schenkung bestätigt. 1604 gab es eine Beschwerde bezüglich der Größe des Spitalwaldes durch den Grüssauer Abt Caspar II. Ebert. In einem Dokument vom 31. Oktober 1617 sind Zeugenbefragungen dokumentiert, die Auskunft über den „Spittelwaldt“ geben. Zwei Zeugen geben an, dass der kleine Zackel neben dem Wald fließe und die Waldgrenzen verschoben seien.

Es gab immer wieder Befragungen über diese Waldgrenze, so 1647, 1689, 1690, 1691, 1692, 1693. Eine gemalte „Spittelwaldes Mappæ von 1692“ gibt mit einge-

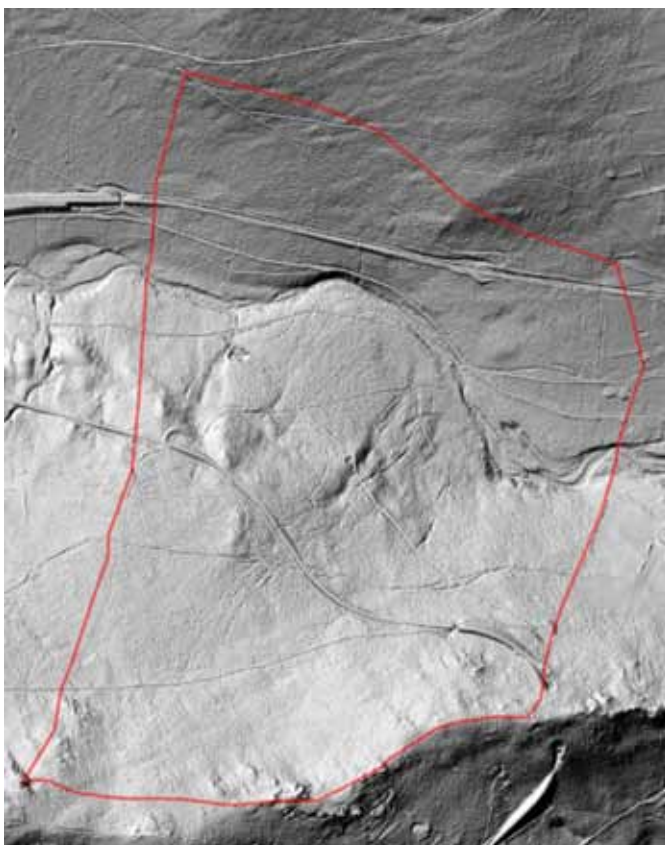
Schaffgotsch-Wappen
Herb rodu Schaffgotsch

Grüssau-Wappen
mit Mitra
Herb krzeszowski
z mitrą

siana dla prepozytury, ponadto zobowiązani byli oni do przemiału swojego zboża w młynie prepozytury. W tejże umowie wymieniono również las, określony tu nazwą Spitalwald, leżący nad Małą Kamienną.

Darowizna ta została potwierdzona w kolejnym dokumencie z 28 lipca 1404 roku. W 1604 roku krzeszowski opat Kacper II Ebert złożył skargę odnośnie do rozmiaru lasu Spitalwald. W pewnym dokumencie z 31 października 1617 roku znalazły się zeznania świadków, które dostarczają informacji na temat lasu „Spittelwaldt”. Dwoch świadków zeznaje, że koło lasu przepływa potok Kamienna Mała, a granice lasu zostały przesunięte.

Wielokrotnie badano tę granicę lasu, na przykład w latach 1647, 1689, 1690, 1691, 1692, 1693. Dobrym

Mönchwald Orthofoto (Abbildung der Erdoberfläche)
Zobrazowanie przedstawiające powierzchnię Mniszego Lasu

Mönchwald Flurkarte, Archiv Jelenia Góra
Mapa katastralna Mniszego Lasu, archiwum Jelenia Góra

tragenen Buchstaben von A – Z und einer Erklärung dazu eine gute Information über diesen Besitz der Propstei in Warmbrunn. Dieser Streit sollte über 100 Jahre währen. Am 21. Oktober 1707 gab es einen Vergleich zwischen der Schaffgotsch'schen Herrschaft Kynast und der Propstei. Aufgrund dieses Vergleichs wurden die Grenzsteine mit der Jahreszahl 1708 gesetzt. Die Grenzsteine mit den Abmessungen 10“ x 10“ x 30“ sind mit dem Schaffgotsch- und rückseitig mit dem Grüssauer Wappen versehen und fortlaufend mit römischen Zahlen durchnummeriert.

In dem Fundationsbuch der Propstei Warmbrunn von 1792 sind die Abstände zwischen den Steinen angegeben. Der Abstand zwischen den Grenzsteinen beträgt meistens 80 Klafter, von Grenzstein N° 4 bis zu einem großen Stein (Felsen) mit einem Kreuz beträgt der Abstand 63 Schritte, daneben wurde Grenzstein N° 5 gesetzt und von dort sind es bis N° 6 17 Klafter und darauf wieder je 80 Klafter.

Im Klosterarchiv in Grüssau konnte eine Waldparzellenkarte am Zackenfluss von 1701 gefunden werden, die eine wertvolle Ergänzung zu den Angaben in den Urkunden bzw. Fundationsbüchern darstellt und auch mit einer Beschreibung versehen ist. Der Mönchswald hat eine Fläche von 542 Morgen und 40 Ruten (siehe Bergemann – Geschichte von Warmbrunn S. 203) Den Mönchswald finden wir auch mit seiner Grenzkontur in der Forstkarte von Schreiberhau von 1881 und in der Gemarkungskarte Forst Seiferschau von 1905. Auch in den Messtischblättern und Wanderkarten ist die Bezeichnung Mönchswald eingetragen, jedoch ohne die Grenzkontur.

Am 22. September 2020 fand eine Ortsbegehung zu den bisher drei bekannten Grenzsteinen unter Führung von Marcin Wawrzyńczak mit Tomasz Wrocławski und Izabela Epa vom Amt für Denkmalpflege in Jelenia Góra (Dolnośląski Wojewódzki Konserwator Zabytków) und dem Autor dieses Beitrags statt, um die Grenzsteine amtlich aufzunehmen. Schon wenige Tage nach der Begehung hat Marcin Wawrzyńczak mit Ignacy Dubowik die beiden umgefallenen Grenzsteine wieder aufgerichtet. Einige Tage später konnte ein vierter Grenzstein gefunden werden.

Eine wichtige Zielsetzung wird es sein, weitere Grenzsteine zu finden. Es gibt die Überlegung, die Grenzlinien der Flurkarte auf das Messtischblatt zu übertragen und die Position der vier Grenzsteine einzutragen. Mit dieser Kenntnis könnte man gezielt suchen. In dieser Schrift wurden Texte aus verschiedenen Quellen aufgenommen, um das Wissen um diesen ehemals zur Propstei in Bad Warmbrunn gehörenden Spital- oder Mönchswald zu vertiefen. Hoffen wir, dass in der nächsten Zeit möglichst viele Grenzsteine gefunden werden. Möge dieser Text mit den historischen Quellen dazu beitragen.

1 Klafter = 6 Fuß = 72 Zoll = 1,82 m

źródłem informacji na temat tej posiadłości prepozytury cieplickiej jest malowana mapa „Spittelwaldes Mappæ von 1692“, opatrzona literami A-Z wraz z ich objaśnieniami. Ten spór miał trwać ponad 100 lat. 21 października 1707 roku doszło do ugody pomiędzy chojnickim władztwem rodu Schaffgotsch a prepozyturą. Na podstawie tejże ugody zostały ustawione kamienie graniczne z rokiem 1708. Kamienie graniczne, o wymiarach 10” x 10” x 30”, oznaczone są z jednej strony herbem rodu Schaffgotsch, z drugiej strony herbem krzeszowskim i kolejno ponumerowane cyframi rzymskimi.

W księdze fundacyjnej prepozytury cieplickiej z 1792 roku podane są odległości między kamieniami. Odległości pomiędzy kamieniami granicznymi przeważnie wynoszą 80 sążni, od kamienia granicznego N° 4 do pewnego kamienia (skały) oznaczonego krzyżem dystans wynosi 63 kroki, z kolei obok został ustawiony kamień graniczny N° 5 i stąd jest 17 sążni do kamienia granicznego N° 6, a potem ponownie po 80 sążni.

W krzeszowskim archiwum klasztornym udało się odnaleźć mapę parceli leśnych nad potokiem Kamienna z 1701 roku, która jest cennym uzupełnieniem informacji zawartych w dokumentach czy też księgach fundacyjnych, a także opatrzona jest opisem. Powierzchnia Mniszego Lasu to 542 morgi i 40 prętów kwadratowych (patrz Bergemann – Geschichte von Warmbrunn, strona 203). Także na mapie leśnej Szklarskiej Poręby z 1881 roku oraz na mapie leśnictwa Kopaniec z 1905 roku odnajdujemy las Mönchswald wraz z konturami jego granic. Las Mönchswald ukazują również mapy Messtischblatt i mapy turystyczne, jednakże bez konturu jego granic.

22 sierpnia 2020 roku odbyła się wizja lokalna trzech znanych kamieni granicznych, pod przewodnictwem Marcina Wawrzyńczaka, wzięli w niej udział Tomasz Wrocławski i Izabela Epa z jeleniogórskiej delegatury Wojewódzkiego Urzędu Konserwatora Zabytków oraz autor niniejszego tekstu, jej celem było oficjalne zarejestrowanie kamieni granicznych. Zaledwie kilka dni po oględzinach Marcin Wawrzyńczak i Ignacy Dubowik ponownie ustawili dwa przewrócone kamienie graniczne. Czwarty granicznik odnaleziono kilka dni później.

Ważnym celem jest odnalezienie kolejnych kamieni granicznych. Istnieje zamysł przeniesienia linii granicznej z mapy katastralnej na mapy Messtischblatt i naniesienia pozycji czterech kamieni granicznych. Dzięki takiej wiedzy można by przeprowadzić ukierunkowane poszukiwania. W niniejszym opracowaniu zostały zawarte teksty z rozmaitych źródeł, w celu pogłębienia wiedzy na temat lasu nazywanego Spitalwald lub też Mönchswald, który niegdyś należał do cieplickiej prepozytury. Miejmy nadzieję, że w najbliższym czasie zostanie odnalezionych możliwie wiele kamieni granicznych. Niech ten tekst, wraz ze źródłami historycznymi, przyczyni się do tego.

1 sążeń = 6 stóp = 72 cale = 1,82 m